

*Скічко І. А.,**асистент кафедри права**Вінницького національного аграрного університету;**аспірант кафедри кримінального процесу**Національної академії внутрішніх справ*

ВИКРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ В ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті досліджено криміналістичні основи використання спеціальних знань в досудовому розслідуванні колабораційної діяльності. Визначено засади механізму здійснення відповідного досудового розслідування, окреслено зміст і сутність використання спеціальних знань загалом, а також уточнено, чим саме відповідні спеціальні знання можуть бути корисними для конкретного досудового розслідування.

Авторкою обґрунтовується, що здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності значно ускладнюється тими обставинами, що переважна більшість доказової інформації не знаходиться на поверхні, не вможливило швидкого, точного та однозначного встановлення винних осіб і притягнення їх відповідно до кримінальної відповідальності. Тобто, застосування спеціальних знань як інститут в досудовому розслідуванні використовується слідчим під час розслідування колабораційної діяльності як один із найбільш точних і ефективних способів встановити доказову інформацію, сформулювати уявлення про важливість, сутність та зміст учиненого діяння або ж здобутого доказу, визначити їх місце в доказовій картині загалом.

Доведено, що використання спеціальних знань надзвичайно корисні в умовах неочевидності вчинення кримінального правопорушення загалом і колабораційної діяльності зокрема, уточнено, що саме проведення експертних досліджень, а також залучення спеціалістів і фахівців до проведення оглядів місць події вчинення колабораційної діяльності може принести додаткову інформацію, щодо вчиненого протиправного діяння.

Перспектива подальшого дослідження використання спеціальних знань під час здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності полягає в потребі аналізу міжнародного досвіду застосування даного інституту в досудовому розслідуванні та розробленні основних форм і методів адаптації результативних практик до реалій українського законодавства.

Ключові слова: спеціальні знання, колабораціонізм, відповідальність, криміналістика, слідча діяльність, експертизи.

Актуальність тематики. Розмаїття форм і способів завдання шкоди державному суверенітету та територіальній цілісності країни, зокрема й у період повномасштабного вторгнення росії на незалежні та суверенні території України дивує. Одним із найбільш поширених способів, що знайшов широке відображення в механізмі дій ворога є втягнення осіб у колабораційну діяльність, або свідому поведінку громадян осіб – як колаборантів, що відповідно, ставить під загрозу не просто функціонування окремих соціальних інститутів, а й держави загалом.

Важливо зосередити увагу на тому, що колабораційна діяльність як феномен є не лише антисоціальним явищем, а й протидержавним, а оскільки соціум і держава розглядаються як зміст і форма, важливим буде підкреслити особливу соціальну й державну небезпечність таких діянь. Відповідно, належних заходів реагування потребує вказаний виклик, а оскільки основним у даній ситуації – є забезпечення ефективного функціонування правоохоронної системи, на нашу думку, надзвичайно важливим є укріплення всіх юридичних конструкцій, що регулюють відповідну соціальну ланку.

Уточнюючи загальний контекст до окресленої теми дослідження, важливим буде вказати, що форм і методів здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності існує безмежна кількість, їх межі визначаються виключно рамками встановленими Кримінальним процесуальним кодексом України, а також креативністю та вимогою до діяльності відповідних суб'єктів виключно у передбачений законодавством України спосіб.

Водночас, належить зауважити, що питанню здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності загалом, а також використання спеціальних знань, як інституту досудового розслідування, що аналізує факти та першоджерела, присвячували праці багатьох вчених. Наприклад, неодноразово торкалися відповідних проблемних питань за вказаною тематикою такі дослідники: В. Бурлака, О. Кобзар, І. Козаченко, В. Малярова, А. Михайличенко, О. Татаров, Л. Удалова, М. Цуцкідзе, С. Чернявський, А. Шевчишен, В. Шепітько, О. Юхно та інші. Водночас, найбільш важливим, на нашу думку є визначення ролі й місця використання спеціальних знань в досудовому розслідуванні колабораційної діяльності, виокремлення найбільш дієвих шляхів його використання, ефективних алгоритмів і способів закріплення отриманої інформації як доказу.

Метою статті є з'ясування ролі та місця інституту спеціальних знань у процесі здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності. Це в свою чергу зумовлює необхідність розв'язання таких дослідницьких завдань, як: 1. Окреслення розуміння інституту спеціальних знань, як способу та засобу здобуття доказової інформації; 2. Обґрунтування форм і методів використання спеціальних знань під час здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності; 3. Підведення загальнотеоретичних і практико-орієнтованих висновків щодо окресленої проблематики.

Об'єктом статті виступають суспільні відносини, в сфері здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності.

Предметом дослідження є використання спеціальних знань під час здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності.

Виклад основного матеріалу статті. Використання спеціальних знань під час здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення пов'язаного з колабораційною діяльністю нерозривно впливає на ефективність та результативність такого процесу, проте, звертаючи увагу на низку форм використання таких знань слід підкреслити, що в залежності від обраного «інструментарію», варіюється також і результат.

Використання спеціальних знань нерозривно поєднується, перш за все із залученням сторонніх у кримінальному провадженні осіб – відповідно тих, хто володіє такими знаннями.

Як зазначає Є. Лук'янчиков, Б. Лук'янчиков і С. Петряєв, звичайно, значна більшість осіб, які володіють такими знаннями (їх носіїв), не буде брати участі у судових провадженнях під час вирішення юридичних конфліктів. Проте сутність таких знань як спеціальних не зміниться, оскільки їх набуття потребує певного часу навчання, практичної або наукової діяльності, вони не є загальнодоступними для широкого кола осіб на певному етапі розвитку людства. Прикладом цьому може бути дискусія про віднесення знань у галузі права до спеціальних. Заперечуючи їх спеціальний характер, зазвичай посилаються на редакцію ч. 1 ст. 242 КПК, де зазначається: «не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права» [1]. Слід запевнитись, що «спеціальність» знань, в даному контексті розглядається як формат використання тих способів і методів здобуття доказової інформації, що має значення в досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень, які єдиним доступним і можливим у конкретних обставинах і якими не володіє суб'єкт здійснення досудового розслідування. Специфіка спеціаліста, як окремої особи, що забезпечує здійснення швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування полягає в процесуальних особливостях оформлення результатів його діяльності, проте найбільш, на нашу думку, важливим є питання криміналістичної тактики використання спеціальних знань в досудовому розслідуванні.

В. Гончаренко, В. Нор, М. Шумило, коментуючи одразу після прийняття Кримінальний процесуальний кодекс України зазначали, що спеціаліст як консультант – фігура в судочинстві відносно нова, і ця сторона діяльності обізнаної особи задіяна далеко не повною мірою. Довідково-консультативна форма використання спеціальних знань може застосовуватися сторонами та їх представниками під час збирання доказів. Наприклад, спеціаліст може вказати стороні обвинувачення або стороні захисту на об'єкти, котрі в майбутньому можуть набути статусу речових доказів. Формулювання права спеціаліста звертати увагу сторони, яка його залучила, на характерні обставини чи особливості речей і документів якраз і наголошує на тому, що пов'язане з можливістю виявити під час проведення процесуальних дій тільки завдяки спеціальним знанням і навичкам спеціаліста – у чому полягають характерні обставини чи особливості досліджуваних речей і документів [2, с. 208]. Відповідно, залучення спеціаліста – тобто, особу, що володіє спеціальними знаннями в певній галузі – наприклад щодо дактилоскопії чи відібрання зразків для проведення експертизи, або ж проведення фonoскопичної експертизи є надзвичайно результативним, оскільки подекуди, слідова картина колабораційної діяльності певної особи чи їх групи складає лише записи телефонних розмов, або ж відеострічки з камер спостереження.

Слід також звернути увагу на неоднозначності визначення законодавцем певних положень кваліфікації колабораційної діяль-

ності, що може бути розглянуто як предмет експертизи права. Водночас, В. Шепітько зазначає, що примітивне тлумачення терміну «питання права» або «правові питання» викликає певні незгодженості під час здійснення кримінального (або іншого провадження). При цьому можуть бути достатньо складні «правові питання», які невідомі (і не можуть бути відомі) слідчому, прокурору, адвокату чи судді [3, с. 614]. Проте ж, Кримінальний процесуальний кодекс України прямо забороняє проведення експертизи й залучення спеціаліста з питань права, в той час як кримінальне процесуальне законодавство загалом, міститься не лише в кодексі, а й у судовій практиці та міжнародних угодах і актах, що й сприяє нормативній закріпленості певних осіб.

В. Шепітько, в свою чергу виділяючи декілька форм консультативної допомоги спеціаліста, вказує, що визначення повного переліку документів, які необхідно надати у розпорядження експерту суттєво впливають на його можливість фахового та предметного аналізу відповідних об'єктів на предмет приналежності за родовими чи іншими ознаками до особи-правопорушника [4]. Для здійснення досудового розслідування за фактами колабораційної діяльності, на нашу думку, важливим є повнота та достовірність всіх отриманих експертом даних, що йому передає відповідний слідчий, зокрема це стосується будь-яких об'єктів і предметів, що пов'язані з такою діяльністю (у тому числі документів, наприклад посвідчень працівника правоохоронної сфери, відео підтвердження чи аудіо плівки, що свідчать про факт «добровільності» вчинення тих чи інших дій).

Ю. Черноус та Є. Даніч пропонують розуміти термін спеціаліста як особи, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування та судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок [5, с. 595]. Відповідно, специфічність знань такої особи, обумовлює значно ширше коло її можливостей, що пов'язується зі здобуттям більш точних і правдивих доказів, у тому числі, тих, що є первинними в даному досудовому розслідуванні та безпосередньо джерелом автентичної й правдивої інформації.

Г. Глобенко вказує, що в теорії кримінального процесу визначають процесуальну та не процесуальну форми використання спеціальних знань. Так, процесуальна форма регламентується положеннями кримінального процесуального законодавства і передбачає можливість їх використання під час: а) проведення експертизи; б) проведення слідчих (розшукових) дій; в) застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження тощо. Непроцесуальна форма використання спеціальних знань як правило передбачається відомчими нормативно-правовими актами і здебільшого полягає у наданні довідково-консультативної допомоги слідчому, дізнавачу, прокурору. Він залучається до участі у кримінальному провадженні і є особою, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і як спеціаліст бере участь у проведенні слідчих (розшукових) дій та надає практичну допомогу слідчим в організації їх проведення [6]. В. Шикано до спеціальних знань пропонує відносити знання і практичний досвід, що виявилися необхідними для всебічного, повного та об'єктивного з'ясування обставин, що входять в предмет доказування у кримінальному провадженні [7, с. 4].

Тож, оскільки непроцесуальних форм використання спеціальних знань в досудовому розслідуванні як і процесуальних

існує декілька, важливим є зазначити, що забезпечення проведення експертизи чи допомога в проведенні обшуку приміщення (житла) колабораціоніста може бути ланками одного ланцюга, оскільки віднайдені під час такого обшуку речі та об'єкти, в подальшому можуть стати об'єктом експертизи.

Що ж стосується практичного досвіду як вид спеціальних знань, то Кримінальний процесуальний кодекс України чітко визначає, що є спеціальними знаннями й хто такий спеціаліст, відповідно така позиція, зокрема й у контексті правозастосування потребуватиме внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України.

Висновки. У статті досліджено криміналістичні основи використання спеціальних знань в досудовому розслідуванні колабораційної діяльності. Визначено засади механізму здійснення відповідного досудового розслідування, окреслено зміст і сутність використання спеціальних знань загалом, а також уточнено, чим саме відповідні спеціальні знання можуть бути корисними для конкретного досудового розслідування.

Авторкою обґрунтовується, що здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності значно ускладнюється тими обставинами, що переважна більшість доказової інформації не знаходиться на поверхні, не вможливує швидкого, точного та однозначного встановлення винних осіб і притягнення їх відповідно до кримінальної відповідальності. Тобто, застосування спеціальних знань як інститут в досудовому розслідуванні використовується слідчим під час розслідування колабораційної діяльності як один із найбільш точних і ефективних способів встановити доказову інформацію, сформулювати уявлення про важливість, сутність та зміст учиненого діяння або ж здобутого доказу, визначити їх місце в доказовій картині загалом.

Доведено, що використання спеціальних знань надзвичайно корисні в умовах неочевидності вчинення кримінального правопорушення загалом і колабораційної діяльності зокрема, уточнено, що саме проведення експертних досліджень, а також залучення спеціалістів і фахівців до проведення оглядів місць події вчинення колабораційної діяльності може принести додаткову інформацію, щодо вчиненого протиправного діяння.

Перспектива подальшого дослідження використання спеціальних знань під час здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності полягає в потребі аналізу міжнародного досвіду застосування даного інституту в досудовому розслідуванні та розробленні основних форм і методів адаптації результативних практик до реалій українського законодавства.

Література:

1. Лук'янчиков С. Д., Лук'янчиков Б. Є., Петряєв С. Ю. Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Вісник НТУУ "КПІ". Політологія. Соціологія. Право.* 2019. № 4(44). С. 125–130. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2019.4\(44\).199742](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2019.4(44).199742)
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. С. Шумила. Київ : Юстініан, 2012. 1224 с.
3. Шепітько В. Ю. Криміналістичні та спеціальні знання: сутність, співвідношення, тенденції використання. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5 листоп.

2019 р.) / [уклад. О. І. Жеребко, А. О. Полтавський, О. В. Юдіна] ; за заг. ред. О. Г. Рувіна, Н. В. Нестор. Київ, 2019. С. 611–616.

4. Гора І. В. Проблеми використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ.* 2013. № 1. С. 209–214. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/4674>
5. Черноус Ю. М., Даніч Є. О. Особливості залучення спеціальних знань до кримінального провадження. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5 листоп. 2019 р.) / [уклад. О. І. Жеребко, А. О. Полтавський, О. В. Юдіна] ; за заг. ред. О. Г. Рувіна, Н. В. Нестор. Київ, 2019. С. 593–597.
6. Глобенко Г. І. До питань використання спеціальних знань у кримінальному процесі. *Теоретичні та прикладні проблеми судової експертизи і криміналістики* : тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 верес. 2022 р.) / Харк. НДЕКЦ МВС України ; Харк. нац. ун-т внутр. справ ; НДІ публ. політики і соц. наук. Харків, 2022. С. 46–47. URL: <https://dspace.univ.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ed7c9de8-165e-4a88-9c44-82467263469e/content>
7. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві : монографія. Київ : НАВСУ, 2002. 195 с.

Skichko I. Revealing special knowledge in the pre-trial investigation of collaboration activities

Summary. The article examines the forensic bases of using special knowledge in the pre-trial investigation of collaboration activities. The principles of the mechanism for carrying out the relevant pre-trial investigation are determined, the content and essence of the use of special knowledge in general are outlined, and the relevant special knowledge can be useful for a particular pre-trial investigation is specified.

The author substantiates that the pre-trial investigation of collaboration is significantly complicated by the circumstances that the vast majority of evidentiary information is not on the surface, does not allow for quick, accurate and unambiguous identification of guilty persons and bringing them in accordance with criminal liability. That is, the use of special knowledge as an institution in pre-trial investigation is used by the investigator during the investigation of collaboration activities as one of the most accurate and effective ways to establish evidentiary information, formulate ideas about the importance, essence and content of the committed act or evidence obtained, determine their place in the evidentiary picture as a whole.

It is proved that the use of special knowledge is extremely useful in conditions of non-obviousness of the commission of a criminal offense in general and collaboration activities in particular, it is specified that it is the conduct of expert research, as well as the involvement of specialists and specialists in conducting inspections of the scenes of collaboration activities that can bring additional information about the committed unlawful act.

The prospect of further research on the use of special knowledge during the pre-trial investigation of collaboration is the need to analyze the international experience of applying this institute in pre-trial investigation and develop the main forms and methods of adapting effective practices to the realities of Ukrainian legislation.

Key words: special knowledge, collaborationism, responsibility, criminalistics, investigative activity, expertise.